

° er wordt bewustzijn gecreëerd voor de grenzen van de materiële en de virtuele groei;

Rik Pinxten

Er zijn twee verhalen van Adam en Eva te vinden in de zogenaamde Vijf Boeken van Mozes: het Genesisverhaal en het verhaal in het Deuteronomium. Het tweede (7 eeuwen later toegevoegd) is iets voorzichtiger dan het eerste: God scheidt alles en geeft dan het beheer aan Adam. In het Genesisverhaal maakt God Adam nog iets meer God op aarde, die zijn zin mag doen met de schepping.

Waarom begin ik zo? Omdat de basisintuïties over de relatie tussen mens en natuur (en ook over mens en mens) nog steeds dezelfde zijn als die van de mythe van ca 3000 jaar geleden:

-1- de schepping is af, een soort toestand of eindeloos vat van mogelijkheden die nu verder kunnen geëxploiteerd worden, en

-2- de mens mag hiervan gebruik maken naar eigen goeddunnen.

Hoe geleerd we ook werden in de loop van die amper 30 eeuwen, we zijn nog steeds in die basisintuïties blijven zitten. 'We' dat zijn de nazaten van die Joods-Christelijk-Islamitische tradities. Als antropoloog leerde ik dat vele van de andere 4000 culturen in de wereld vaak andere basisintuïties hebben: ze zullen zich bvb noodzakelijk IN de natuur denken, met continue en dus impactvolle interacties met al het andere. In onze traditie is dat niet zo: we staan als mens tegenover de natuur en denken onszelf er ook boven. En die natuur is gekenmerkt door tijdloze patronen, die de mens leert en gebruikt.

Voor wie mij niet gelooft: kijk naar de westerse filosofie die nu al 2500 jaar lang op zoek is naar 'het wezen van het zijn', niet van het worden of het veranderen, maar van het zijn. Of kijk naar Galilei (4 eeuwen terug) die de tijd heel systematisch NIET opnam in zijn wetenschappelijk wereldbeeld en invarianten, structurele en tijdloze wetten zocht. Prigogine (Nobelprijs in 1977) merkt dit op en probeerde heel voorzichtig evolutie IN de natuur (bvb de kosmologie) te denken. Dat was en is revolutionair. Kijk ten slotte naar onze impact op de natuur vandaag: de mensheid bestaat ca 300 000 jaar. De opvatting van mens-natuur die we 'westers' kunnen noemen bestaat ca 3000 jaar (breed genomen), met wetenschap en technologie ca 400jaar. In de voorbije generaties zijn we er in geslaagd 'greed is good' op de troon te hijsen en een reusachtige uitputting van biodiversiteit te bewerken, naast een quasi onomkeerbare klimaatopwarming die morgen (binnen één generatie maximum) de hele mensheid bedreigt, met migratiegoven van honderden miljoenen, met ondergelopen steden van New York tot Amsterdam, met droogte en hitte die overleven op misschien wel de helft van de aarde én de oceanen onleefbaar zal maken. Allemaal door de sterke combinatie van de basisintuïties (aan de basis van efficiënte wetenschap en technologie) en een ideologisch systeem (het kapitalisme) dat hebzucht en exclusief privébezit van nagenoeg alles (tot en met lucht, water en DNA ook van mensen) ten dienste is gaan stellen van de mens en de structurele ongelijkheid in de wereld betonnet, zelfs als weten we stilaan dat dit grote delen van de natuur en zeker de mensheid mogelijks kan vernietigen.

Let wel, dit is niet de geschiedenis van de mensheid. Dit is, nagenoeg exclusief, de geschiedenis van één perspectief op mens-natuur-cultuur zoals het werd ontwikkeld in wat we vaak gemeenzaam het Westen zijn gaan noemen. Door de

koppeling van ons waardensysteem en onze intuïties aan het vrij krachtige instrument van wetenschap en technologie en te ontwikkelen in een kapitalistische context hebben we die roekeloze ontwikkeling op geen tijd gerealiseerd: op 3 eeuwen grofweg, dus 0,1% van het bestaan van de mensheid.

Akkoord, zo'n 150 jaar geleden werd voor het eerst ook op een wat meer wetenschappelijke manier aandacht besteed aan andere culturen. Die tradities dus waar bijvoorbeeld een evenwichtsmodel tussen mens en natuur, of een diepe focus op wederzijdse afhankelijkheid van mens en natuur als basisintuïtie wordt gehanteerd. Maar kijk, in lijn met het superioriteitsdenken dat vanuit de genoemde boekgodsdiensten werd overgeleverd, werden al die anderen als primitief, als een vroeger stadium van menszijn weggeplaatst. We begonnen nu vooral te denken dat we veel 'over' hen konden leren als over museale fenomenen, een soort overlevers uit een vroegere tijd van de mensheid, maar niet 'met' of van hen. Dus werd antropologie als studie van die 4000 andere culturen in een apart vak ondergebracht, waardoor de inzichten en waarden van die anderen niet ernstig moeten genomen worden bij onze veroveringstocht van de wereld. Zo worden verschillen als irrelevant, als exotisch fenomeen gecatalogeerd, niet als een alternatief dat ook voor ons, westerlingen, inspirerend zou kunnen zijn. En dus gaat de rooftocht en de hebzucht door. En plots –de voorbije 0,1% van het bestaan van de homo sapiens- doemt het beeld op van de lemmingen: in onze enorme drang naar verovering van natuur en mens lijken we massaal vooruit te stormen en –zoals die domme lemmingen- even massaal de klip niet meer te zien en onze eigen ondergang tegemoet te lopen. Collectieve zelfmoord door vast te houden aan de simpele en inderdaad simplistische principes die ons doen lopen: hebzucht, materialisme, de superioriteit van onze waarden, die voorrechten die onaantastbaar moeten blijven (zoals privébezit, het winstprincipe, enz).

Ik geloof niet dat wij westerlingen in alles fout zijn of dat onze cultuur minderwaardig is. Ik ben er wel meer en meer van overtuigd dat we doof en blind zijn door ons narcisme: we hebben een grenzeloze bewondering voor ons spiegelbeeld en vergeten daarbij dat Narcissus daarmee zijn eigen ondergang met open ogen tegemoet ging. Zoals de lemmingen. Onze positieve bijdrage aan de mensheid en de natuur is, denk ik, vooral die van de zogenaamde 'cultuur van de kritiek'. We zijn soms in staat om concepten, modellen, theorieën in vraag te stellen en steeds verder te zoeken. Maar dat is een teer plantje: er zijn meer periodes in onze korte westerse geschiedenis dat we die kritiek versmoorden dan dat we hem toelieten of ontwikkelden. Mijn oproep is dan ook om nu, in een gevaarlijke periode van dreigende zelfvernietiging, terug plaats te ruimen voor kritiek, en dat betekent meteen ook bescheidenheid en voorzichtigheid ten aanzien van de stormtroepen van de materialistisch-economische vooruitgang. Dat impliceert nogal wat. Ik lijst even op zonder te kunnen uitweiden:

-wetenschap is de concrete weg van de twijfel, van de voorlopige en voorzichtige kennisverwerving; ze kan dat maar zijn als ze vrij kan zijn, vrij van economische belangen of de gebondenheid aan slechts één verzameling van intuïties.

-de mens is, meer dan ooit, zoals de klimaatopwarming ons o.a. toont, interdependent. Dwz. we zijn onderling afhankelijk, van andere mensen en van de natuur. Dat feit en het besef ervan dwingen ons nu om snel (we hebben nog tien jaar, volgens IPCC) het roer om te gooien en onze waarden te herdenken:

meer solidariteit met mensen die anders leven in en met met de natuur. Weg van het heersersdenken dat we enkele eeuwen hebben verheerlijkt. 'Greed is good' moeten we afwijzen, en gebruik van natuur en mensen moet met oog voor wederzijds en duurzaam voortbestaan dienen en nooit meer een doel op zich zijn. Daartoe is veel politiek en juridisch werk nodig: economische principes en praktijken onder controle brengen van rechten en belangen van alle betrokken instanties, dwz. mensen, maar ook bossen, planten- en diersoorten, het klimaat, enzovoort. Leren om met en in de natuur te leven in plaats van tegen of tegenover natuur en andere mensen. In al deze aspecten roep ik op om die andere, recent wat ondergesneeuwde dimensie van de Joods-Christelijk-Islamitische cultuurtraditie eindelijk centraal te stellen: een volwassen versie van humanisme.

- Ten slotte, culturele diversiteit is een belangrijke waarde, die ons kan leren hoe op verschillende manieren met anderen en met de natuur kan omgegaan worden. Duurzame en solidaire manieren van bestaan kunnen maar tot stand komen door intensief in interactie en gesprek te gaan met anderen en in langdurige gelijkwaardige negotiaties tot gemeenschappelijk gedragen afspraken te komen, die minstens elke generatie terug kritisch bekeken worden.

Binnen die grenzen zie ik een duurzame leefbare wereld mogelijk. Het negeren van die grenzen zal zeker voor veel oorlog en vernietiging zorgen, met klimaatveranderingen en ecologische rampen die alle ruimte voor overleg zullen onmogelijk maken.